

Relațiile dintre corpuri și spațiul urban / The relations between bodies and the urban environment

Alexandru-Mihai Cristea (1)

(1) Doctorand, Școala Doctorală de Arhitectură, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, România

Abstract. The relationship between the body and the inhabited space is a particularly complex one and studied in great detail throughout the entire history of the built space. The house was seen as a place of refuge, of silence and retreat, a place where the body and the soul formed a common body with the living space, they were organically linked. I think it's important to note that this kind of tripartite body-soul-inhabited space relationship is one that has endured for thousands of years and is what ultimately gave meaning to human existence. With the transition to modernity, however, a deep break occurs between body and soul, and it is the first time that the two components no longer formed an indivisible unit. The body and the soul were no longer a unit, and I think this is the moment when living also becomes something else. This moment can be referred to as the moment of crisis, which produces the breaking of the system mentioned above. The consequences of this break appear obvious with the promotion of modern ideas.

Key words: architecture, bodies, environment, urban, public space.

1. Introducere

Relația dintre corp și spațiul locuit este una deosebit de complexă și foarte detaliat studiată de-a lungul întregii istorii a spațiului construit. Casa era văzută asemenea unui loc de refugiu, de reculegere și retragere, un loc în care corpul și sufletul făceau corp comun cu spațiul locuit, erau organic legate. Cred că este important de menționat că acest tip de relație tripartită corp-suflet-spațiu locuit este una care a dăinuit de-a lungul a mii de ani și este cea care dădea sens existenței umane în ultimă instanță. Odată cu trecerea spre modernitate se produce însă o ruptură profundă între corp și suflet și este pentru prima dată când cele două componente nu mai formau o unitate indivizibilă. Corpul și sufletul nu mai erau o unitate și cred că acesta este momentul în care și locuirea devine altceva. Acest moment poate fi menționat drept momentul de criză, care produce ruperea sistemului amintit mai sus. Consecințele acestei rupturi apar evidente odată cu promovarea ideilor moderne iar modernismul nu a făcut decât să o accentueze. Martin Heidegger¹, considera că *locuirea* reprezintă modul în care *fiecărui muritor i se atribuie un loc pe pământ*, și nu putea avea loc decât prin mijlocirea tetradei - existența celor patru elemente principale: Cerul, Pământul, Muritorii și Divinii. Locuirea este astfel văzută drept ocrotirea sinelui, ocrotirea devenind trăsătura esențială pentru a putea vorbi despre locuire la Heidegger. Este important de menționat faptul că pentru Heidegger nu orice construcție poate fi văzută drept locuire și că el împarte în două categorii construcțiile: cele menite să ocrotească și cele care sunt simple edificări. Astfel locuind, muritorii se află pe Pământ, sub Cer și ocrotiți de Divini. Aceste patru componente sunt menite să formeze unitatea originară întru *locuire*. Această idee este una

---

¹ Martin Heidegger a fost un filozof german care este cel mai bine cunoscut pentru contribuțiile la fenomenologie, hermeneutică și existențialism. Lucrările sale acoperă subiecte care includ tehnologia, Immanuel Kant, metafizica și umanismul.

care a stat la baza criticilor aduse modernismului mult prea tehnicizat și dezumanizat și și-a găsit ecoul în curentul Regionalismului Critic și în teoriile aferente curentului prin reprezentanți ca Gaston Bachelard sau arhitecții Kenneth Frampton și Christian Norbert Schultz.

Antropologul și sociologul francez David Le Breton sesizează de asemenea această ruptură produsă în gândirea modernă între corp și suflet. Dar această ruptură nu se produce doar la nivelul unității individuale corp-suflet ci și la nivelul unității sociale. Apare astfel o individualitate excesivă, omul nu mai este un membru al societății, nu mai face parte dintr-un grup sau chiar din familie ci începe să-și conștientizeze din ce în ce mai mult corpul ca element fizic, unic și detașat de grup. Această conștientizare a corpului duce la un alt tip de relație cu propriile simțuri. Dacă până acum ele erau cele prin care fiecare descoperea lumea, o făcea simțită pentru a se putea apropia și integra, acum simțurile (cu excepția văzului) sunt cele care produc o relație de respingere față de celelalte corpuri. Apare o senzație de jenă, apare distanțarea în relațiile stabilite, iar această atitudine este posibilă doar datorită schimbării de mentalitate specifică modernității.

2. Factori care au influențat locuirea urbană

Pentru introducerea studiului este necesară trecerea în revistă a celor mai importanți factori care au produs alterări asupra locuirii și implicit au modificat spațiul locuinței. Există evident o inter-conectivitate a acestor factori care s-au influențat reciproc, deci nu putem discuta despre o influență singulară, unilateral exercitată asupra spațiului de locuit. Totuși, există câteva momente semnificative ale acestei evoluții, în care unul sau altul dintre domenii au constituit mecanismele cele mai influente. Trebuie însă avut în vedere, permanent, faptul că acești factori determinanți ai locuirii au fost influențați până de curând de un sistem de cunoaștere bazat pe limbajul scris. De asemenea, studiul pune accentul pe factorii care au produs, de-a lungul timpului, modificări fizice asupra spațiului locuit sau relațiilor stabilite între locatari, cu repercusiuni asupra acestuia și care acum sunt din nou într-un proces de modificare sub influența condițiilor produse de media digitală. Josiah Kahane² denumește acești factori (drept) *catalizatori* ai procesului de proiectare, conferindu-le un merit deosebit în procesul de creație. În viziunea sa, *factorul tehnologic* este important din punctul de vedere al funcționării, al materialelor, al compunerii părților; *cel economic*, datorită implicațiilor sale asupra costurilor de producție, a profitului, a dinamicii piețelor financiare.

- *Factorul social* influențează prin stilul de viață, comportamentul indivizilor, dinamica socială și chiar prin implicarea politicianului.
- *Factorul cultural* pune în balanță caracteristicile locale-particulare cu modelele universale-generale, diferența existentă între generații, particularitățile diferitelor

---

² Josiah Kahane este profesor emerit de design la Institutul de Tehnologie Holon (HIT) din Israel. Kahane a studiat designul industrial în UCLA, obținând licența în 1970 și masterul în 1972. Fiind unul dintre pionierii designului industrial în Israel, a fost implicat în înființarea programului de design la HIT, servind mai multe mandate ca președinte de departament. Mai târziu, a fost implicat în managementul academic, ca VP academic al HIT. Kahane a fost, de asemenea, consultant de design în centrul israelian de electronice medicale de înaltă tehnologie.

naționalități, cultura populară etc. Astfel fiecare factor are importanța și influența sa în procesul amintit.

- *Factorul politic* se referă aici la o serie de elemente de putere care au influențat prin mecanisme specifice evoluția spațiului locuit, factori care au intervenit de multe ori întâmplător în evoluție, producând rupturi și excepții de la o regulă devenită constantă.

Dezvoltând în cele ce urmează influența factorului politic, putem declara mai multe modalități ale acestuia. Gândirea politică este formată, în opinia lui Josiah Kahane, de persoane sau mai degrabă de grupuri politice sau ideologice ce promovează o serie de idei și îmbrățișează o doctrină. Acestea pot să influențeze într-un sens profund întreaga societate și să producă schimbări dramatice în toate aspectele vieții private, chiar și cea materială: obiecte, artefacte, spații etc. Poate cele mai bine percepute exemple în acest sens sunt constituite de perioadele de timp dominate de fascism sau comunism, dar sigur că acestea nu sunt singulare. Dacă punem în discuție criteriul politic, forma de guvernământ sau discutăm despre orice formă de exercitare a puterii în fapt, se pot observa o serie de influențe pe care acestea le-au exercitat asupra spațiului locuit de-a lungul timpului. Putem observa, de exemplu, diferența evidentă între locuințele compacte aflate în interiorul zidurilor unui oraș fortificat, cu dezvoltarea unor tipologii aparte ca locuințele turn sau cele înșiruite, față de locuințele din târgurile deschise spre exterior.

Diferențele sunt vizibile atât ca tipologii dar și ca dimensiuni și ca tip de relație cu exteriorul, cu spațiul public. Un alt fenomen politic deosebit de important este, de exemplu, liberalismul - gândire politică ce se propagă odată cu revoluția industrială. Acesta promovează libertatea de gândire și acțiune, precum și capitalismul ca sistem economic. Astfel libertatea individului devine un deziderat al întregii mișcări, deziderat ce va ghida întreaga gândire politică ulterioară, în opoziție cu mișcările socialiste. În pofida acestei diferențe, putem observa cum modele și concepte ale locuirii se vor regăsi în ambele sisteme politice – asta și datorită faptului că până în momentul Revoluției Bolșevice – octombrie 1917, cele două sisteme economice erau asemănătoare, deși decalate ca dezvoltare. Am ales ca dată a Revoluției *octombrie 1917* pentru că mulți istorici consideră că Revoluția Rusă din februarie a adus la putere de fapt un regim democrat de factură liberală, în urma înlăturării regimului țarului Nicolae al II-lea al Rusiei.

Norbert Schoenauer³ relatează că puterea politică poate exercita influențe directe asupra modului de dezvoltare în politica construcțiilor de locuințe și orașe. Exemplul URSS-ului, care după Revoluția din 1917 a introdus modificări semnificative, optând pentru locuințe comune, sociale, de factură funcționalistă, care să reflecte schimbările socio-economice și politice ale societății, este elocvent. Au apărut astfel tipologiile de *domkommuna* (inspirate din locuințele comune daneze, și configurarea orașelor respective) cu suprafețe minimale ale spațiilor interioare având însă facilități și funcțiuni comune. Un alt exemplu este cel al apartamentelor tip *hotel* care s-au putut lipsi de spațiul destinat bucătăriei și de locul de luat masa – spații ce devin comune plasate în exteriorul locuinței, imobilele fiind astfel mai ușor

³ Norbert Schoenauer a fost profesor emerit Macdonald de arhitectură la Universitatea McGill din Montreal.

de întreținut. Space Caviar⁴ proiectează acest model ce apare frecvent în marile orașe ale Statelor Unite ale Americii la sfârșitul secolului al XIX-lea, inspirate aparent de demersurile unui alt sistem politic – liberalismul, dar pe fondul unor mișcări de factură socială și economică globale – cooperativismul, socialismul sau feminismul în primele sale faze. Acest fapt a scăzut costurile de construcție, de funcționare și întreținere, dar și rolul femeii în societate și a eliminat munca servitorilor și a modificat tipul de locuire pentru clasa de mijloc. Ulterior, pe întreg teritoriul URSS-ului, odată cu schimbarea direcției politice se schimbă și modelele promovate. Kenneth Frampton⁵ arată trei factori care fac acest lucru posibil: *politicul* care decide că austeritatea modernistă nu este pe gustul poporului mai puțin educat, *promovarea în rândul intelectualității a unor personalități* de dinaintea primului Război Mondial și *atacul arhitecților din Vopra*⁶ asupra constructiviștilor, având drept argument faptul ca doar niște arhitecți proletari pot construi arhitectură pentru popor. Astfel, politicul, indiferent de doctrină politică, decide direcția de dezvoltare numai pe criterii specifice, aparent arbitrare, fără o influență semnificativă socială, economică sau culturală. Un alt exemplu este cel al perioadelor de timp aflate după conflicte majore, conflagrații, ce implică o mare parte a populației și se desfășoară pe un teritoriu semnificativ ca întindere. Acestea sunt caracterizate de căutarea unor soluții capabile să rezolve lipsa locuințelor, a unui adăpost adecvat pentru un număr mare de familii, în timp scurt și cu eforturi fizice și financiare reduse. Această tipologie de gândire este respectată de fiecare perioadă de dezvoltare aflată după un conflict major, cele mai importante fiind cele de după cele două Războaie Mondiale, dar și de după Războiul Civil American (1860-1865), acest fapt datorându-se în mare parte modificărilor politice ulterioare și creșterii economice rapide de după perioada de conflict. Exemplul Weissenhofsiedlung⁷ din Stuttgart este unul dintre cele mai interesante în acest sens.

3. Concluzii

Întrebările la care ar trebui să răspundă noile direcții de cercetare sunt: cum facem să răspândim o arhitectură inteligentă și de o cât mai bună calitate? cum facem ca spațiul în sine să devină răspunsul unor principii sociale, culturale și ideologice contemporane? cum putem măsura și îmbunătăți calitatea locuirii și nu doar estetica arhitecturală? Cotidianul ar trebui privit ca o resursă, ca fiind punctul de plecare al temei, astfel încât cercetarea să jongleze într-un mod veridic între abstracțiunea teoretică și dimensiunea palpabilă a realității. În acest sens, prezentul construct teoretic formulează câteva concluzii în urma traseului interdisciplinar parcurs - traseu care a încercat să se plaseze în arealul comun al unor discipline precum teoria de arhitectură, psihologia, sociologia și teoria culturală. Prima concluzie este că atunci când judecăm arhitectura vorbim, de fapt, despre o percepție a arhitecturii și nu despre arhitectură în sine. În urma analizării complexului proces perceptual, devine evident faptul că, înainte de o evaluare legată de principiile estetice ale arhitecturii,

⁴ Space Caviar este un studio de arhitectură și cercetare cu sediul în Milano, Italia. A fost fondat în 2013 de arhitecții Joseph Grima și Tamar Shafir.

⁵ Kenneth Brian Frampton CBE este un arhitect, critic și istoric britanic. El este considerat unul dintre cei mai importanți istorici ai arhitecturii moderniste și contemporane din lume.

⁶ Grup al arhitecților proletari, oponent al constructiviștilor, format în URSS în jurul anului 1930

⁷ Cartierul Weissenhof (germană: Weißenhofsiedlung) este un complex de locuințe construit pentru expoziția Deutscher Werkbund din 1927 din Stuttgart, Germania.

reușita sau eșecul arhitecturii depinde de percepție. Iar discuția despre percepție (mai ales arhitecturală) este relevantă din mai multe puncte de vedere.

Unul dintre acestea este (pur și simplu) percepția pe care o avem asupra obiectului de arhitectură aflat în fața noastră. Este vorba despre ceea ce percepem atunci când încercăm să identificăm modul în care trebuie parcurs un spațiu, atitudinea pe care trebuie să o avem față de cadrul fizic, dacă identificăm sau nu semnificația spațiului. Este vorba despre o relație intimă, personală și imediată cu arhitectura, dar care depinde, în cea mai mare măsură, de bagajul de informații, de sistemul de citire și interpretare a semnificațiilor, de premoniții, preconcepții și ritualuri pe care le are fiecare dintre noi.

Un alt punct de vedere, la o scară mai mare, este reprezentat de percepția pe care o are comunitatea asupra spațiului - fie arhitectură sau spațiu urban. La această scară reușita sau eșecul nu sunt doar mult mai evidente, ci au și un impact profund asupra grupului. La nivel urban echilibrul este atacabil din două direcții: percepem mediul fizic ca fiind o reflexie a comunității pe care o găzduiește, și invers, modificări și transformări asupra spațiului rezonează în structura socială, în comportamentul, atitudinea și mentalitatea comunității. *„Înțelegem arhitectura ca fiind rezultatul unor dinamici urbane majore, care devin astfel scopul cercetării noastre. Explorând o gamă variată de puncte de vedere – de exemplu localnici, arhitecți, urbanști, investitori și artiști - sperăm să găsim un răspuns întrebărilor puse. Acest lucru ne va oferi oportunitatea unei mai bune înțelegeri a modului în care relațiile dintre proiectare, politică, economie, cultură și comportamentul uman ne pot (re)modela într-o manieră semnificativă mediul construit.”*⁸

Arhitectura este mult mai mult decât compoziție spațială, arhitectura proiectează percepții spațiale și, în același timp, este judecată ca fiind o reușită sau un eșec în momentul în care obiectul, produsul de arhitectură este perceput în context. Cu alte cuvinte, ajungem la cel de-al treilea punct de vedere al relevanței percepției dintr-o perspectivă arhitecturală, și anume la această relație fragilă între a proiecta și a trăi un spațiu, între a imagina sau a crea un mod de percepție asupra spațiului și a practica percepția în spațiul real, imediat. Complexitatea analizei teoretice arhitecturale constă în această relație cu dublu sens: teoria este, pe de o parte, critică, analizând și interogând realitatea fizică, spațiul imediat sau produsul de arhitectură iar pe de alta, încearcă să propună soluții - metodologii care stau la baza procesului de proiectare pentru a diferenția produsul de arhitectură.

Practic, regăsim demersuri teoretice care se ocupă atât de procesul de creație, cât și de efectele produse de implementarea obiectului de arhitectură - post producție. De aceste fațete ale percepției spațiului depinde, de fapt, reușita sau eșecul arhitectural. Numeroasele exemple pe care le-am analizat pot fi reduse la o simplă ecuație: există sau nu o concordanță perceptuală între obiectul, spațiul propus și identitatea culturală, socială, geografică, istorică și sau ideologică a individului sau a comunității pentru care a fost gândit?

---

⁸ Failed Architecture este site ce furnizează critică urbană, lansat în 2011.

4. Bibliografie

- Frampton, K. (1992). „Modern Architecture: A Critical History 5th edition”, Thames & Hudson, ISBN 9780500204443, pag. 114.
- Heidegger, M. (1935). „Building Dwelling Thinking”, în „Poetry, Language, Thought, tradus de Albert Hofstadter, Harper Colophon Books, New York, 1971, pag. 35.
- Kahane, J. (2015). „The form of design”, Bis Publishers, ISBN-10: 9063693753, pag. 76-9.
- Schoenauer, N. (2000). „6,000 Years of Housing Revised, Expanded, Subsequent Edition”, W W Norton & Co Inc, ISBN 0393730522, pag. 406.
- Space Caviar (2014). „SQM: THE QUANTIFIED HOME” în „SQM: *The Home Does Not Exist*” ISBN 978-3-03778-453-2, pag. 32.
-

Primit: 24 iunie 2024; Acceptat: 9 iulie 2024

Articol distribuit sub licență „Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License” (CC BY-NC-ND)

